

1942, en una plaça de Barcelona

“**M**AI NO PODRÀS EMPÈNYER EL CEL”, em va dir algú una vegada abans de morir. No recordo qui era, ni on ni quan em va parlar. L'únic que recordo són les paraules: “mai no podràs empènyer el cel”. Algú va pronunciar-les, d'això n'estic segur, i les va pronunciar perquè jo les escoltés. Aquest algú tampoc no recordava qui li havia dit a ell abans aquelles mateixes paraules, “mai no podràs empènyer el cel”. Tan sols sabia, em va dir, que aquest algú també havia mort. I no mentia, d'això també n'estic segur, perquè d'homes en van morir molts, gairebé tots. Jo encara em pregunto si he sobreviscut.

La majoria van morir sense dir res, sense deixar cap paraula per recordar-los. És més fàcil recordar les paraules que no pas qui les pronuncià. En canvi, el nom del primer mort sempre el recordes, encara que mori mut. Alberto Silos. Alberto Silos fou el meu primer mort. No en recordo res més d'ell, ni tan sols com va morir: si estàvem entaforats en una trinxera o el vaig veure desplomar-se damunt la neu; tampoc no recordo ni una paraula seva ni la seva veu. Ho he oblidat. Si tanco els ulls i faig un esforç per recordar, amb prou feines puc veure el seu cos estès a terra sense vida, enlloc; el seu rostre s'ha esborrat per complet, tan sols em

queda el seu nom, un nom com qualsevol altre, un nom sense cap gest que l'acompanyi i em permeti constatar que una vegada l'Alberto Silos fou viu. En aquell temps sense temps, al bell mig del no-res, la vida era un interrogant. Alberto Silos: un nom sense cos, buit, però que sempre recordaré perquè el vaig veure morir. Ho sé perquè ell és mort i jo soc viu.

Després del primer mort, et jures i et perjures que recordaràs tots i cadascun dels seus noms, el nom dels morts, perquè als morts tan sols els queda això: que algú altre els recordi. Però un dia, vulguis o no, els oblides. Malgrat que t'hi resisteixis, aquest dia sempre arriba: t'agafa desprevingut, apedaçant per enèsima vegada els mitjons amb el mocador d'alguna camperola, revisant l'equip de ràdio, arplegant troncs per a una foguera, escalfant-te les botes al foc o ordenant les cartes dels soldats als quals encara els queda esma per escriure. Intentes recordar el nom del segon mort, però no et ve al cap. Primer somrius, no li dones importància, intentes recordar el del tercer, i tampoc; el del quart, i n'ets incapaç; tornes al segon i ja el tens a la punta de la llengua, tanques els ulls, el busques en la foscor, però res, ni tan sols apareix la primera lletra. Són els mateixos noms que has anat repetint-te una vegada i una altra, abans d'adormir-te, dins la fosca de les nits d'insomni al campament; en llevar-te, tan sols obrir els ulls, noms dits en veu baixa per recordar com sonaven; durant les llargues travessies per carreteres desconegudes mentre observes altres cossos sense vida a la voravia, cossos desmembrats que no semblen cossos, cossos sense nom però l'anonimat dels quals no t'amoïna perquè per a tu de nom no n'han tingut mai; al tren, a les desfilades, a la cua del ranxo, durant les guàrdies... Però, de sobte, els noms s'han esborrat, els has perdut sense saber com ni per què, com si mai haguessin existit. Et sents malament, la culpa et colpeja els pulmons i t'acuses a tu mateix d'haver-te tornat com els altres que

t'envolten: algú que va amunt i avall com si les vides perdudes al seu voltant no signifiquessin res per a ell. Els has traït. Sents que alguna cosa ha canviat dins teu sense remei però no te n'havies adonat fins ara, massa tard. Penses: com he pogut avesar-me a les morts dels altres? I a l'instant, tornes a pensar: quina importància té un nom més o un nom menys a aquestes alçades? Ets indulgent amb tu mateix perquè ets l'únic que pot perdonar-te.

Quan ets al bell mig del combat, comprens que els morts són massa per a la memòria, que prou feina tens tu a sobreviure. És ara quan l'oblit s'ofereix com una taula de salvació, l'oblit dels morts que han mort vora teu i que precisament perquè han mort ara tu ets viu. A mi, l'oblit m'ha salvat. Tanmateix, l'oblit és perillós, no es deixa domar fàcilment i si t'hi aferres massa fort, s'esmicola com el corquim. No recordo quan vaig començar a oblidar.

Ara, aquí, retornat i fora de perill, em sento estrany, contradict, com si de sobte m'hagués convertit en l'única persona del món que no es pot permetre oblidar. Oblidar un nom és oblidar-los tots. Oblidar el nom dels morts és fer-los morir una altra vegada.

*

El bullici de l'estació ha desaparegut, tota aquella gentada sota la cúpula de ferro s'ha esvaït. On han anat? On tornaran els altres? La cridòria, els braços alçats, els flaixos, les abraçades, els petons; uns petons aliens i secs. Si el temps fos una línia recta per la qual avanço, podria dir que tot ja ha quedat enrere, just darrere les meves espatlles, i que, tard o d'hora, s'allunyarà fins a desaparèixer. Però hi va haver un moment, no sé exactament quin, que el temps s'aturà i començà a dibuixar cercles fins a fondre's. El temps es convertí en una il·lusió, la lògica dels esdeveniments i la seva causalitat es trencaren, els fets no se succeïen un

darrere de l'altre, sinó que s'acumulaven, deslligats, absurds, com illes escampades al mar que s'enfonsaven sota els meus peus quan les trepitjava i de seguida havia de saltar d'una a l'altra abans no s'enfonsessin, sense saber què m'acabava de succeir ni què m'esperaria en la següent. Tot anava perdent el sentit fins a esborrar-se. Intentar esbrinar les raons de qualsevol fet hagués estat una condemna segura a la follia. Per això, potser, l'oblit.

Ara que m'hi fixo, han plantat més arbres als carrers. N'hi ha més, segur, però segueixen arrencats uns al costat dels altres atrapats dins dels escocells. Mai no havia vist unes palmeres tan altes i esveltes, s'escarrassen per arribar allà on mai no podran arribar: al cel, aquest cel que ara em contempla i que d'ençà que hem sortit de la gola gegantina de l'estació de França s'ha mantingut pàl·lid, pla i vençut, com si li haguessin robat el color i no tingués esma per rebel·lar-se en forma de tempesta sobtada. "Mai no podràs empènyer el cel", em va dir.

Les cases i la gent de Barcelona continuen mudes, com la primera vegada que les vaig veure. Era de nit, a través de la lona esquinçada que cobria el remolc del camió amb prou feines veia Barcelona a trossos: les façanes, fugaces; els carrers, estesos i buits; la gent, alentida i capcota. Vaig pensar que de nit totes les ciutats callen. Em temo que el mateix silenci d'antuvi és el mateix silenci que ara escolto d'aquest banc estant. Tan sols percebo una humitat ferrosa i calenta que satura l'aire.

La plaça comença a omplir-se de gent, però aquí assegut amb aquests dos farcells no puc sentir què diuen. Tinc la sensació que si els parlés no m'escoltarien. Veig uns nens, alguns homes i un grup de dones que fan cua a la font. Per què sempre fan cua les dones? Recordo les dones de Valls fent cua als rentadors i a la lleteria, recordo les presoneres poloneses de Grafenwöhr, espantades, fent cua a les portes del seu pavelló, recordo les infermeres de l'hospital d'Hof

Saale fent cua per omplir les safates amb els medicaments. Les observava, concentrades en la seva feina, i em convenia que era viu. Al front, si altres morien, significava que estaves viu. En canvi, a l'hospital o en aquesta plaça sé que estic viu perquè els altres també ho estan.

Soc viu, d'acord, però ja no sé què significa estar viu, no sé quina vida em queda dins. Soc viu i alhora soc un altre, un altre que m'observa i es pregunta si soc viu. La guerra esborra les fronteres, fins i tot les d'un mateix; amb la guerra, les definicions perden el significat. No sabré qui soc del cert fins que algú altre em reconegui. Però em temo que aquí tots som uns desconeguts. Els homes que veig passar, pocs, caminen decidits ves a saber cap a on, duen barret i americanes negres, les sabates llustrades, van ben vestits, elegants, i no s'aturen. Les dones, en canvi, estan totes juntes, unes al costat de les altres, vestides amb roba de feinejar, un xal els cobreix les espatlles, les mànigues arremangades, davantals blancs plens de taques damunt les faldilles i espadenyes als peus. Carreguen garrafes per omplir-les d'aigua i riuen. Quantes d'aquestes dones han perdut el seu home? Quantes d'aquestes dones han perdut un fill? Potser cap d'elles; no es pot perdre allò que mai no has tingut. Les dones riuen. I els nens? On són els nens?

*

L'oblit no té mapes. He travessat les runes d'Europa, quan ni tan sols sabia què era Europa, i ara que ho sé, Europa no existeix. Tan sols és un vestigi, el pòsit d'un malson que en despertar-te et deixa la boca seca, l'enteniment atùit i una malfiança indomable en tot el que t'envolta. De fet, gairebé no he caminat per Europa: he viatjat sobre les vies del tren o amuntegat en un camió, m'he arrossegat per camins i carreteres mortes o bé he enfonsat els peus al fang o la neu o a l'aigua. M'he fet un fart de desfilat, he

desfilat en formació sense sentir les meves pròpies passes, sense mirar enlloc ni escoltar res. Desfilat és el contrari de caminar.

Jo mai no havia sortit de Valls, fins i tot em recava haver de sortir de les terres del pare quan no tenia més remei que anar a comprar o fer algun encàrrec a la cooperativa. De fet, ni tan sols m'havia imaginat mai la idea de la sortida. Per què sortir? A on? D'on neixen les necessitats de la imaginació? I ara, en canvi, no goso pensar ni per un instant què se'n deu haver fet de casa meva, dels avellaners, de l'horta, del reg, del cobert. Les males herbes deuen haver envaït el camí i sobreexigit els marges i esborrat el llaurat. Em fa basarda aclucar els ulls i no veure res, no veure'm passejant entre els avellaners, allà on estava convençut que hi pertanyia perquè senzillament mai no m'havia preguntat on pertanyia.

Prefereixo mantenir els ulls oberts i veure-hi. Fet i fet, m'han obligat a veure el que ningú mai no hauria de veure. He après que odiar és massa fàcil, massa ràpid i gratificant. Em pregunto si és possible mesurar tant d'odi... També he après que fugir no significa res i que la neu, com el foc, crema la pell. He descobert que la sang no és vermella, és negra, i també he sospesat la mort amb els meus propis braços. Ara sé que la mort pesa més que la vida.

També he après que el destí no té nom. T'è'n pots inventar tants com vulguis, però el destí seguirà sense tenir-ne, de nom. Els oficials de la divisió no deixaven de repetir-nos dia sí dia també el nom del nostre destí: un dia era la glòria, un altre dia era Alemanya, l'endemà la plaça Roja de Moscou, més tard el futur, després Leningrad... com si pel sol fet de donar-li aquells noms per mi desconeguts, el destí adquirís algun significat. Però no en tenia cap de significat, el destí; com més repetien el seu nom, a totes hores, com una oració, més s'esvaïa davant nostre. Però, és

clar, això ho sé ara, quan els edificis que m'envolten tornen a estar sencers i fins i tot la gent és viva, una altra vegada.

*

Les dones continuen fent cua a la font. Xerren, cadascuna amb la seva garrafa buida als peus, no tenen pressa. Quan els arriba el torn, omplen les garrapes, les carreguen i s'acomoden amb un somriure mentre caminen balandrejant-se com un pèndol pel pes de l'aigua.

Algú crida i m'espanto. Són els nanos d'abans que ara corren per la plaça. Un que du pantalons curts en persegueix un altre de samarreta blanca, l'atrapa, ara l'empenta i el fa caure a terra, els altres s'amaguen. Per què fugen? Les dones de la font se'ls miren i riuen. Ara m'adono que el meu espant és absurd: fa tant de temps que no veia cap nen jugar que no he entès el que feien. Això és el que fan els nens: jugar. També ho havia oblidat, això. Oblidar és fàcil. Després de dies soterrat en una trinxera, oblides el blau del cel; i un altre dia ets incapaç de veure la sang vermella. També pots oblidar els sons, les veus, els crits, el riure... O el lloc on has nascut. Fins i tot pots oblidar la persona estimada. Però no pots oblidar que has estimat.

Durant tot aquest temps d'oblit, el món ha continuat envellint. A partir d'ara jo també l'hauré d'anomenar de nou: les llambordes, els cordons de les sabates, aquests coloms que picotegen nerviosos al meu voltant sense alçar el vol, els porticons tancats de les finestres, els raigs de sol que tornen a escalfar la terra, les meves mans, el meu rostre, aquella dona de negre que apareix al fons de la plaça i que camina amb un deix fatigat cap a mi. Des d'ara, cada paraula que pronunciï haurà d'engendrar de nou les coses, les persones, els objectes, els sentiments, el món sencer, com fan les llavors sota terra: germinar per formar una nova planta igual a la que havia mort abans. Però tornaran, les paraules?

Tornaran a germinar o s'han assecat per sempre? I si ho fan, tindran el mateix significat? I com sabré que volen dir el mateix d'abans? Com podré tornar a anomenar el món si ja no puc pronunciar cap paraula per primera vegada? Podré netejar-les o bé seguiran embrutides? Obeir, fugir, marxar, tornar, néixer, viure, morir. Viure, morir, començar, acabar, acabar, començar. Oblidar o recordar. Sobreviure. Qui decideix el significat de les paraules? Podré utilitzar-les de nou després d'haver-les escoltat tantes i tantes vegades masegades pels altres fins a deixar-les sense sentit, buides? Seguiran essent un engany? De què estan fetes les paraules, de quin material imperible capaç de salvar-les del temps? Són les paraules producte del sediment que van acumulant dins seu cada vegada que algú les du als seus llavis o reneixen cada vegada que algú les pronuncia?

—Tingues molta cura d'aquest diccionari, Joan —em va dir la mestra Helena, sempre parlava en un to afectuós i greu alhora. El dia que vaig deixar l'escola no em va renyar pas, em parlava amb afecte i tristesa—. L'únic que tens per entendre el món són les paraules; com més paraules aprenguis, potser, només potser, més l'aconseguiràs entendre —va afegir mentre m'allargava tot de fascicles que em va costar subjectar amb les meves mans menudes. Dinou, encara avui recordo que eren dinou quaderns amb unes pàgines finíssimes—. Sí, ja ho sé, t'esperaves un sol volum ben gruixut i amb unes tapes de cuir, però no he tingut temps de demanar l'enquadernació a la llibreria Catalonia, que me'ls enviava. Però no pateixis, tan sols li falten les tapes, però les paraules hi són totes.

Sembla un miracle, però si tanco els ulls puc sentir l'olor d'aquelles pàgines relligades i tan primes que quan les acarona temia que se'm desfessin a les mans. El paper, com la memòria, és resistent i delicat alhora. Ara les torno a passar amb cura, amb la mateixa barreja de curiositat i temença que la primera vegada, veig les lletres d'impremta

de la primera pàgina, senzilles i elegants: *Diccionari General de la Llengua Catalana*, a sota hi havia el nom de l'autor amb lletres majúscules, però ara no el recordo, era un nom estrany. Les pàgines següents estaven escrites a vessar, hi veig la mateixa munió de lletres negres i diminutes, totes barrejades, les observo però no goso encara llegir-les, no goso encara tornar-me a reflectir en aquest mirall de paper. Una pàgina darrere de l'altra, hi són totes, no en falta cap. Potser, després de tot, no s'ha perdut cap paraula.

—Fes-ne un bon ús i, sobretot, no les perdis perquè si perds les paraules, ho perds tot —va dir-me la mestra Helena.

Aquells quaderns, tots junts, pesaven. En el moment d'agafar-los, vaig sentir el pes de la responsabilitat que la mestra m'havia transmès, talment com si m'hagués convertit en el guardià de les paraules. Per un instant, vaig estar a punt de penedir-me de deixar l'escola. Per esvaïr aquell pensament, el primer que vaig fer va ser anar a les terres de l'avi, sense mirar enrere, agafant els quaderns entre els braços. No vaig passar per casa, tan sols arribar a la partida, em vaig asseure entre les vinyes i vaig obrir el primer quadern per la primera pàgina. Em vaig prometre que cada dia de la meua vida aprendria una paraula nova i a fe de Déu que no les he oblidades.

Albada, firmament, creació, dalla, farsa, engolir, toll, sembrar, llavor, anivellar, morfina, regnes, corda, roda, pou, niví, mirall, ploma, injúria, llamborda, fusell, venjança, perdó, oblit.

Crec que la llibreria Catalonia era a Barcelona, la mestra Helena hi viatjava a vegades. Potser encara existeix, hi podria anar, a buscar les paraules que em falten.

Vespreja. El dia, un cop més, es vincla vers la nit, sembla com si les façanes brutes de la plaça regalimessin. Els darrers raigs de llum refulgeixen entre les fulles de les palmeres. Abans de marxar de Capitania General m'han

donat un parell d'adreces de pensions per allotjar-m'hi aquesta nit, però desconec si paren gaire lluny d'aquí. No conec res de Barcelona i a penes queda ningú a la plaça per preguntar. Els pocs que hi passen no s'aturen, tots tenen un lloc on tornar.

No hi tinc res, jo, en aquesta ciutat, res que m'hi lligui, tan sols les paraules en una llibreria que no sé ni si existeix. Potser em pertoca preservar les paraules, preservar-les serà preservar-me. L'oblit no és irrevocable, ara ho sé. Però, fet i fet, l'oblit era un refugi, potser l'únic refugi possible.

Les dones de l'aigua ja no hi són, han marxat.

Aquesta obra ha estat guardonada amb el II Premi Portal de Bové de narrativa del certamen literari Vila de Montblanc, 2021. El jurat estava format per Coia Valls, Martí Gironell, Llorenç Capdevila, M. Carme Roca, Joana Soto i Enriqueta Moix, que actuà com a secretària.

© Xavi Ballester Fàbregues, 2022

© d'aquesta edició: Pagès Editors, SL, 2022

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

www.pageseditors.cat

editorial@pageseditors.cat

Primera edició: febrer de 2022

ISBN: 978-84-1303-331-0

DL: L 17-2022

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL

www.bobala.cat

◀ imprès a lleida ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.